

Rafał Dobrowolski

"Seweryn Książę Czetwertyński : biografia", Agnieszka Gątarczyk, Radzyń Podlaski 2007 : [recenzja]

Niepodległość i Pamięć 15/2 (28), 245-247

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Niepodległość i Pamięć”
Nr 28, 2008

Agnieszka Gątarczyk, *Seweryn Książę Czetwertyński. Biografia, Radzyńskie Towarzystwo Naukowe, Radzyń Podlaski 2007, ss. 149.*

Seweryn Franciszek Kalikst Świętopełk-Czetwertyński, mimo że dziś jest postacią zapomnianą, był jednym z bardziej barwnych i znaczących polityków II Rzeczypospolitej. Wiosną 2007 r. staraniem Radzyńskiego Towarzystwa Naukowego ukazała się praca dr Agnieszki Gątarczyk, przedstawiająca sylwetkę „Księcia Podlasia”.

Bohater dezyderatu Agnieszki Gątarczyk pochodził z arystokratycznego rodu ruskiego wywodzącego swoje korzenie od Św. Włodzimierza – pierwszego jednowładcy całej Rusi. Przodkowie Seweryna księcia Czetwertyńskiego pieczętowali się dwoma herbami. Pierwszy z nich wskazuje na powiązanie z dynastią Rurykowiczów był nim herb Świętego Jerzego v. Pogoń Ruska, drugi z nich nosił nazwę „Czetwertyński”, czyli „Pokój”. Początkowo nazwisko rodu brzmiało Czetwetreński, ale zmieniono brzmienie w 1569 r., kiedy to książę Jacek Andrejewicz przystąpił do unii zawartej między Polską a Litwą w Lublinie. Gniazdem rodu była Czetwertenia położona nad Styrem na Wołyniu w powiecie łuckim. Drugi człon nazwiska „Świętopełk” miał podkreślać ścisłe pokrewieństwo z prawnukiem Św. Włodzimierza – wielkim księciem kijowski Świętopełkiem.

Ojciec Seweryna, książę Włodzimierz, za udział w patriotycznym spisku po wybuchu powstania styczniowego został przez władze carskie aresztowany i zesłany na Sybir. Po uwolnieniu udał się do Warszawy, gdzie szybko stał się sławny jako „Książę – Sybirak”. Następnie osiadł na Podlasiu, najpierw w Milanowie a następnie Suchowoli koło Radzyna. Ukazaniem korzeni genologicznych Autorka wprowadza nas w historię życia bohatera swojej pracy.

Seweryn ks. Czetwertyński urodził się w Warszawie 18 kwietnia 1873 r. Rodzice, Włodzimierz i Maria Wanda hr. Uruska herbu Sas, zapewнили młodemu księciu dobre wykształcenie. Ukończył gimnazjum w Rydze, a następnie tamtejszą Politechnikę. Jako student aktywnie uczestniczył w życiu działającego od 1875 roku patriotycznego stowarzyszenia studenckiego Arkonia, do tradycji którego już w wolnej Polsce nawiązywała warszawska korporacja akademicka o tej samej nazwie. Następnie studiował w Bonn. W 1898 r. poślubił Zofię hr. Przeździecką, z którą zamieszkał w majątku Suchowala, który otrzymał w prezencie ślubnym.

Książę Seweryn dał się poznać jako aktywny działacz społeczny należał do wielu organizacji społecznych, zawodowych i gospodarczych, będąc samemu inicjatorem wielu z nich. Należał między innymi do Towarzystwa Rolniczego, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego; powołał kasę pożyczkowo-oszczędnościową dla rolników, Komitet Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Brał udział w życiu organizacji charytatywnych niosących pomoc biednym, działał w Towarzystwie Popierania Przemysłu Ludowego,

a także w Warszawskim Towarzystwie Cyklistów i Centralnym Towarzystwie Rolniczym, którego był prezesem. Działał w Polskiej Macierzy Szkolnej, już w niepodległej Polsce był inicjatorem powstania trzech gniazd Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Dał się poznać jako dobry gospodarz w swoim majątku w Suchowoli, wprowadzał nowoczesne metody pracy i zastosował model intensywnej produkcji rolnej.

Książę Seweryn brał także udział w życiu politycznym, w 1905 został członkiem tajnej Ligi Narodowej, a w październiku tegoż roku zawiązał własną partię konserwatywną Stronnictwo Polityki Realnej. Rok później wraz z innymi ziemianami założył endecką Spójnię Narodową. W roku 1906 został posłem do Dumy Rosyjskiej wchodząc w skład Koła Polskiego. Podczas I wojny światowej został prezesem Wydziału Wykonawczego Centralnego Komitetu Obywatelskiego, którego jednym z pierwszorzędnych zadań było niesienie pomocy ludności cywilnej, działał także w innych organizacjach jak Rady Zjazdów Polskich Organizacji i Komitecie Narodowym Polskim. Po wybuchu rewolucji bolszewickiej został aresztowany przez komunistów i osadzony w Homlu, ale po trzymiesięcznym uwięzieniu zwolniony, powrócił do odrodzonej Ojczyzny.

W Wolnej Polsce Książę Seweryn wycofał się z działalności społecznej na rzecz aktywnego zaangażowania się w politykę. W latach 1919-1935 był posłem na Sejm, a w latach 1928-1931 wicemarszałkiem Sejmu, co świadczy o wysokiej pozycji jaką się cieszył w obozie narodowo-demokratycznym. W okresie międzywojennym większość ziemian nie potrafiła się wyzwolić z ciasnego koła obrony własnych interesów klasowych, „Książę Podlasia” przyjął inną postawę, za co został wykluczony ze Związku Ziemian. Egoistyczna część ziemianstwa uznała jego działalność za szkodliwą dla tej warstwy, lecz on swoją postawę tłumaczył tym, iż jako poseł Rzeczypospolitej musi dbać o interesy wszystkich grup społecznych. Natomiast działalność księcia doceniali włościanie, którzy w okręgu wyborczym obejmującym powiaty radzyński, biało-podlaski, konstantynowski i włodawski czterokrotnie udzielili mu mandatu do ich reprezentowania w Sejmie. Sukcesy Czetwertyńskiego w kolejnych wyborach świadczą, iż jego przedwojenna aktywność społeczna była skuteczna i rzetelna, a sąsiedzi mogli liczyć na jego pomoc z jego strony. Sam książę lud wiejski cenił za życiową mądrość, głęboką religijność, poszanowanie tradycji i obyczaju, a jego siła zdaniem ks. Seweryna tkwiła w jego mocnych więzach społecznych.

Seweryn ks. Czetwertyński należał do grona doradców Prymasa Polski Augusta Hłonda, którzy w 1929 roku utworzyli tajny Zakon Służby Bożej. Na Podlasiu fundował i wspierał finansowo budowy kościołów jak również szkół powszechnych.

Po 1935 roku, kiedy Stronnictwo Narodowej, jak i pozostałe stronnictwa opozycyjne zbojkotowali wybory książę Seweryn skupił się na organizowaniu i rozbudowaniu struktur partyjnych. Mimo konfliktów jakie miały miejsce w łonie obozu narodowego pomiędzy starszym pokoleniem działaczy a radykalną młodzieżą, książę Seweryn zawsze cieszył się dużym autorytetem u młodych narodowców.

Po wybuchu drugiej wojny światowej bohater recenzowanej pozycji pozostał w swoim rodzinnym majątku w Suchowoli i wspierał miejscowy ruch oporu, za co w marcu 1941 r. został przez gestapo aresztowany, a następnie skazany na śmierć i wywieziony do Oświęcimia. Dzięki kontaktom rodziny z królem Włoch Emanueleem udało się księcia Seweryna zwolnić z obozu i przenieść do więzienia na Zamku Lubelskim, a następnie w związku ze złym stanem zdrowia przebywał w szpitalu Jana Bożego w Lublinie. W kwietniu 1944 Niemcy osadzili go w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie, który został wyzwolony przez Amerykanów. Seweryn ks.

Czetwertyński zmarł 19 czerwca 1945 r. w polskim szpitalu w Edynburgu, został pochowany na cmentarzu w Mont Vernon.

Autorka przyznaje, iż odtworzenie działalności bohatera pracy było trudne ze względu na niewielką bazę źródłową. Archiwum rodzinne Czetwertyńskich w znacznej części zostało zniszczone podczas II wojny światowej. Natomiast zasoby Archiwum Akt Nowych, Archiwum Państwowego w Lublinie, jak i radzyńskiego oddziału APL dostarczyły Autorce jedynie fragmentarycznych danych. Ponadto Gątarczyk dotarła do źródeł pamiętnikarskich i wspomnieniowych, źródeł drukowanych. Jednak ta skromna baza źródłowa spowodowała, iż tym trudniejsze jawiło się przed Autorką zadanie, któremu podołała, ukazując życie bohatera pracy w szerokiej panoramie działalności politycznej, społecznej, gospodarczej. Agnieszka Gątarczyk przedstawiła także szczegółowo opis posiadłości księcia w Suchowoli oraz scharakteryzowała życie podlaskiego dworu w okresie przełomu XIX i XX wieku. Dobrym pomysłem było zamieszczenie w aneksie pracy wykazu wystąpień sejmowych posła Czetwertyńskiego, co niewątpliwie ułatwi pracę tym, którzy podjęliby się pogłębienia badań nad działalnością parlamentarną księcia.

Pozycja dr Gątarczyk jest niezwykle potrzebna albowiem obala pewne funkcjonujące w obiegu stereotypy o egoistycznej postawie narodowo usposobionego ziemiaństwa, i burżuazyjnych charakterze obozu narodowego. Gątarczyk w mikroskali, na przykładzie konkretnej osoby, ukazuje portret endeka jako osoby aktywnie angażującej się w życie społeczne, dbającej o rozwój gospodarczy zarówno całego kraju, jak i swojej małej ojczyzny bez względu na status społeczny sąsiadów (klasycznego przedstawiciela pozytywnej pracy u podstaw), tym samym w sposób pośredni kwestionuje przez lata wpajany w historiografii i publicystyce historycznej obraz narodowca – egoistycznie nastawionego burżuja, obszarnika lub rządneho krwi antysemitckiego awanturnika.

Pozycja książkowa Agnieszki Gątarczyk nie posiada klasycznego wstępu, brak jest jakiegokolwiek zakończenia, które by podsumowało przeprowadzone badania. Dużym mankamentem pracy jest brak bibliografii, zamiast tego wydawcy zamieścili notę bibliograficzną, która nie zawiera w pełni wykorzystanego w pracy materiału.

Rafał Dobrowolski